

PROCEON

scholengroep

Brandsmaschool

UNESCO EN BURGERSCHAP

beschrijving aanbod

2023-2024

Samen leren voor morgen

Inhoudsopgave

INLEIDING	3
VISIE EN MISSIE	3
WE GEVEN ONDERWIJS DAT KINDEREN VOORBEREIDT OP HUN PLEK ALS WERELDBURGER.	3
STRATEGISCH BELEID.....	4
UNESCO.....	5
BURGERSCHAP	5
UNESCO EN BURGERSCHAP	6
INLEIDING	6
VREDE EN MENSENRECHTEN	6
BURGERSCHAP	7
INTERCULTUREEL LEREN	8
DUURZAME ONTWIKKELING	8
LEERDOELEN EN AANPAK.....	8
SCHOOLKLIMAAT	9
IDENTITEIT	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.
INTEGRATIE LEERLINGEN IN DE SAMENLEVING EN UNESCO.....	9
RESULTATEN	10
VOLGEN VAN DE ONTWIKKELING VAN DE LEERLINGEN	10
PROFESSIONALISERING	11
KWALITEITSZORG	11
ONDERWIJS OP MAAT	11
VERBINDING.....	12
BIJLAGE: LEERDOELEN EN AANPAK	13

Burgerschap: samen leren voor morgen

Inleiding

In dit beleidsstuk beschrijven we het burgerschapsonderwijs op de Brandsmaschool.

Wettelijk zijn we verplicht om actief burgerschap, sociale cohesie en sociale integratie op een doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen. In de kern gaat burgerschap om de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren.

Burgerschapsonderwijs neemt een belangrijke positie in bij ons onderwijs. Het is een hele kunst om samen te leren leven in deze complexe pluriforme globaliserende maatschappij. De Brandsmaschool biedt hiervoor een oefenplaats.

Visie en missie

We geven onderwijs dat kinderen voorbereidt op hun plek als wereldburger.

We geloven in onderwijs dat kinderen voorbereidt op het innemen van hun plek in deze wereld. We realiseren ons dat we deel uitmaken van een groter geheel en helpen kinderen zelfbewust hun plek in te nemen als wereldburger. We brengen kinderen in aanraking met andere culturen en leren ze oog te hebben voor kinderen wereldwijd. We leven voor en laten zien hoe ze kunnen bijdragen aan een leefbare en toekomstbestendige wereld. We stimuleren kinderen in de ontwikkeling van hun kijk op het leven en leren hun daarin nieuwsgierig te zijn. Dit doen we op een open manier. Ons onderwijs richt zich naast het overdragen van kennis en vaardigheden op het leren samenleven en leren zijn.

We geven onderwijs met een open blik naar de wereld om ons heen.

We willen kinderen leren te leven in verbondenheid met hun omgeving en anderen. We werken vanuit respect voor andere opvattingen en geven kinderen alle ruimte diversiteit te ontdekken. Samen met onze leerlingen zoeken we antwoorden op de vragen in ons leven. We brengen kinderen in aanraking met normen en waarden en leren ze met respect om te gaan met anderen.

‘We willen kinderen leren leven in verbondenheid met hun omgeving en anderen.’

Strategisch beleid Proceon

Kinderen groeien op in een veranderende wereld. Meer dan ooit vervagen grenzen tussen landen en maken kinderen al jong deel uit van een groter geheel met alle uitdagingen die daarbij horen. We willen binnen onze scholen kinderen helpen om hun plek in te nemen in deze wereld. Daar hoort bij dat we kinderen nadrukkelijk in aanraking brengen met andere culturen, respect bijbrengen en leren om oog te hebben voor anderen. We denken samen met de kinderen na over hoe we bij kunnen dragen aan een leefbare en toekomstbestendige wereld. Om die reden zijn al onze scholen aangesloten bij het wereldwijde UNESCO-scholennetwerk. Daarmee laten we zien dat we onze opdracht serieus nemen, maar we maken op die manier ook zichtbaar dat we onderdeel zijn van de grotere wereld. De komende jaren zullen we de UNESCO-doelen nog verder uitwerken door het opzetten van samenschoolse projecten die zich richten op de UNESCO-pijlers en –thema's. Onze stichting biedt sinds dit jaar onderwijs en een veilige plek aan vluchtelingenkinderen. Ook hiermee laten we zien dat we ons ervan bewust zijn dat we een willen bijdragen aan een betere wereld en willen leven vanuit compassie met anderen.

'Kinderen in aanraking brengen met andere culturen, respect bijbrengen en leren om oog te hebben voor anderen.'

Burgerschap: samen leren voor morgen

UNESCO

‘Since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defences of peace must be constructed’.

Deze gedachte vormt de essentie van de missie van UNESCO. Onze scholen zijn aangesloten bij het UNESCO-scholennetwerk. Ze maken hun leerlingen vertrouwd met het UNESCO-gedachtegoed en dragen zo hun steentje bij aan vrede en verdraagzaamheid. Het bevorderen van internationale verbondenheid, verdraagzaamheid en solidariteit zijn belangrijke doelstellingen voor scholen met het UNESCO-schoolprofiel. Onze scholen werken hieraan door een schoolklimaat te bieden waarin leerlingen en docenten vanuit verschillende achtergronden harmonieus kunnen samenwerken en op respectvolle wijze kennismaken met de wereld om hen heen. Dit sluit goed aan bij de missie en visie van Proceon.

UNESCO-scholen streven ernaar leerlingen te stimuleren een positieve bijdrage te leveren aan een veilige, verdraagzame en schone wereld en het bevorderen van democratisch burgerschap. Om invulling te geven aan de visie en kernwaarden van UNESCO staan vier thema's centraal in het onderwijs. Scholen binnen Proceon kiezen zelf welke accenten ze leggen bij het uitwerken van de thema's, passend bij hun schoolprofiel, de populatie en de lokale context.

‘UNESCO-scholen streven ernaar leerlingen te stimuleren een positieve bijdrage te leveren aan een veilige, verdraagzame en schone wereld.’

Burgerschap

De Nederlandse samenleving is divers; er is veel ruimte voor verschil. Verschillende denkwijzen, opvattingen en culturen bestaan naast elkaar. We leven in een democratische rechtsstaat. In zo'n open en vrije democratische samenleving is een gezamenlijke basis belangrijk. Deze basis wordt gevormd door burgers met gemeenschappelijke democratische waarden: burgerschap.

Bevordering van actief burgerschap en sociale cohesie is belangrijk. Daardoor kunnen mensen, jong en oud, in Nederland op een prettige manier samenleven. Burgerschapsonderwijs draagt daaraan bij door het bevorderen van kennis over de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die daarvoor nodig zijn. Het bevorderen van burgerschap is een wettelijk vastgelegde taak van scholen. De Inspectie van het Onderwijs ziet toe op de kwaliteit van dit onderwijs.

‘Burgerschapsonderwijs draagt bij aan het bevorderen van kennis over de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties.’

UNESCO en burgerschap

Inleiding

Om de samenhang zichtbaar te maken tussen de UNESCO-thema's en bouwstenen van het burgerschapsonderwijs hebben we ze geïntegreerd en in een overzicht opgenomen. Op deze manier laten we zien hoe we onze visie, missie en strategische koers richting geven aan het burgerschapsonderwijs. De bouwstenen zijn overgenomen vanuit de doelen voor burgerschapsonderwijs op curriculum.nu.

Vrede en mensenrechten

Aandacht voor internationale verdragen voor mensenrechten en rechten van het kind, en kritische reflectie op verantwoordelijkheden van burgers en mogelijkheden voor vreedzame oplossingen van conflicten.

Vrede en mensenrechten	
Bouwsteen	Beschrijving
Bouwsteen 1: Vrijheid en Gelijkheid	Over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten).
Bouwsteen 2: Macht en inspraak	Over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.

Burgerschap

Aandacht voor het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, zoals wettelijk verplicht gesteld voor scholen. Bij UNESCO-scholen gaat het naast lokaal burgerschap ook om wereldburgerschap, met daarbij aandacht voor de verantwoordelijkheid van wereldburgers en de rol van de Verenigde Naties.

Burgerschap	
Bouwsteen	Beschrijving
Bouwsteen 3: Democratische cultuur	Over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.
Bouwsteen 4: Identiteit	Over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.
Bouwsteen 6: Solidariteit	Over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.
Bouwsteen 7: Digitaal samenleven	Over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.
Bouwsteen 8: Globalisering	Over verkennen hoe leerlingen, klasgenoten en andere mensen in Nederland verbonden zijn met andere delen van wereld en leren over internationale samenwerking.
Bouwsteen 10: Technologisch burgerschap	Over de invloed van technologische ontwikkelingen, ethische kwesties en het in gesprek gaan over perspectieven die leerlingen kunnen innemen.
Bouwsteen 11: Denk- en handelwijzen	Over kritisch denken en handelen, empathisch vermogen, ethisch redeneren en communiceren.

Burgerschap: samen leren voor morgen

Intercultureel leren

Het stimuleren van een respectvolle interculturele dialoog, met aandacht voor de eigen identiteit, en voor de culturele, religieuze en etnische diversiteit op school en in de samenleving.

Intercultureel leren	
Bouwsteen	Beschrijving
Bouwsteen 5: Diversiteit	Over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.

Duurzame ontwikkeling

Aandacht voor duurzaamheid in economische, sociale en culturele aspecten van ontwikkeling en reflectie op de rol van de overheid en de eigen verantwoordelijkheid van de burger.

Duurzame ontwikkeling	
Bouwsteen	Beschrijving
Bouwsteen 8: Duurzaamheid	Over het omgaan met duurzaamheidskwesties en over verschillende waarden en belangen en de gevolgen daarvan voor de leefomgeving. Zij leren duurzame keuzes te herkennen en te reflecteren op hun gedrag.

Leerdoelen en aanpak

Voor de leerdoelen en aanpak verwijzen wij naar de bijlage.

Burgerschap: samen leren voor morgen

Schoolklimaat

“Leren met elkaar”

We vinden als school dat je leert van elkaar en altijd in samenhang met je omgeving. Op school zijn dat je groepsleerkracht(en) en je klasgenoten, maar ook alle andere leerkrachten, leerlingen en ouders. Ook buiten de school komen onze leerlingen in aanraking met andere mensen en situaties waarvan ze kunnen leren.

We willen een veilige plek bieden aan de leerlingen, hun ouders en onszelf. We willen vooral een plek zijn waar iedereen welkom is en waar plezier gemaakt wordt. Als basisschool willen we dat de leerlingen zich optimaal ontwikkelen op zowel cognitief, sociaal, emotioneel als motorisch gebied. Daarnaast hebben we ook oog voor de andere talenten die een kind in zich heeft.

Leerlingen ontwikkelen zich het beste in een omgeving waar ze zich veilig voelen. We zetten ons daarom in om een goed groeps- en schoolklimaat te creëren. Daarbij hechten we grote waarde aan zowel de betrokkenheid van de ouders bij de school, als aan de open communicatie tussen school en ouders.

Onze kernwaarden zijn: Plezier, Verantwoordelijkheid en Ontwikkeling. Het gedrag en de keuzes van volwassenen en kinderen is gebaseerd op deze kernwaarden.

Integratie leerlingen in de samenleving en Unesco

We besteden aandacht aan burgerschap en sociale integratie. De kern wordt gevormd door de onderdelen:

- Democratie: een manier om verschillende opvattingen en belangen bij elkaar te brengen en op vreedzame wijze tot oplossingen te laten komen.
- Participatie: het tonen van verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving door er een bijdrage aan te leveren.
- Identiteit: het eigen waardensysteem van waaruit iemand handelt in de publieke ruimte, zoals de school. Wat is belangrijk genoeg om energie in te steken, welke idealen heeft iemand?

Identiteit kun je ook in bredere zin bekijken. We besteden dan ook op andere manieren aandacht aan ‘Identiteit’ door: het bezoeken van bijzondere plekken in de regio (Cultureel Erfgoed), het maken van

Burgerschap: samen leren voor morgen

een uitstapje naar een buitenschoolse instantie (bijv. het volgen van een natuurles), het volgen van de troonrede.

We leren de leerlingen respect te hebben voor mensen die anders zijn en mensen uit alle culturen of religies te accepteren en te respecteren.

Bij democratie gaat het om samen leren en samen leven (de sociale vorming). Hierbij gebruiken we de volgende materialen: de algemene schoolregels, het Pestprotocol, de Week tegen Pesten en de methode voor sociaal-emotionele ontwikkeling "Gelukskoffer".

Verder valt onder dit aanbod het vieren van de vrijheid (4/5 mei); de inrichting van ons parlementaire stelsel en het kiesstelsel (het stemmen) en de dag van de mensenrechten (10 december)

Een actieve en positieve vorm van sociale integratie tijdens het werken, is die waarbij leerlingen leren met iedereen (dus niet alleen je directe vriendjes) te spelen, samen te werken (bijvoorbeeld d.m.v. coöperatieve werkvormen) en te delen.

Ook bij het geven van positieve feedback (bijvoorbeeld het zonnetje van de week), tijdens samenwerkingsmomenten zoals het werken aan schoolbrede thema's en tijdens de kunstactiviteiten vinden we het opdoen van kennis en vaardigheden, maar ook het ontwikkelen van een eigen – democratische - houding belangrijk.

Resultaten

Volgen van de ontwikkeling van de leerlingen

Op de Brandsmaschool volgen we de leerlingen in hun ontwikkeling. We maken gebruik van observaties door de leerkracht, van methode-afhankelijke toetsen en methode-onafhankelijke toetsen (Leerling in Beeld) en screenen de sociale en emotionele ontwikkeling.

Voor de screening van sociaal-emotionele ontwikkeling maken we gebruik van Leerling in Beeld. Hierbij houden we de landelijke norm aan waarin we op groepsniveau een interventie in zullen zetten wanneer minder dan 80% van de leerling voldoende scoort op een categorie.

Voor nu nemen we voor nu de landelijke norm omdat we net werken met Leerling in Beeld. Wanneer blijkt dat onze school boven de norm scoort zullen we onze ambities hoger stellen.

Al deze gegevens zorgen ervoor dat wij leerlingen optimaal kunnen volgen in hun ontwikkeling. Op deze manier kunnen wij de leerlingen op de Brandsmaschool zorg op maat bieden.

.

Professionalisering

In het schooljaarplan staan de activiteiten die zorgen voor een doorgaande lijn van het onderwijs en professionalisering van het team. We gaan komend schooljaar aan de slag met het doordacht passend lesgeven en coöperatieve en activerende werkvormen. Daarnaast zullen we een nieuwe methode voor de zaakvakken uitzoeken. Bij het zoeken naar deze methode houden we rekening met het aanbod 'Burgerschap'.

Via E-Wise zullen alle teamleden zich professionaliseren op verschillende gebieden. Dit staat beschreven in het Scholingsplan dat bijgevoegd is bij het Meerjarenschoolplan.

Kwaliteitszorg

Onderwijs op maat

Alle leerlingen verdienen de zorg die ze nodig hebben. Voor een kind dat moeite heeft met een bepaald onderdeel zal er extra hulp en/of extra materiaal ingezet worden. Aan de hand van HGW-formulieren zorgen wij ervoor dat er cyclisch wordt gewerkt. Door te observeren en toetsing volgen wij de leerlingen. Daarna wordt de evaluatie uitgevoerd. Doelen die niet of onvoldoende zijn behaald worden bijgesteld in een plan van aanpak met daarin de beschreven interventies.

Wie de stof gemakkelijk oppakt zal behoefte hebben aan minder herhaling en extra uitdagende opdrachten. Door alle leerlingen al jong zelfstandig te leren werken, creëert de groepsleerkracht ruimte om met kleine groepjes of individuele leerlingen even een moment met een specifiek deel van de stof bezig te zijn.

Binnen onze school is er voor leerlingen die extra uitdaging nodig hebben een verrijkingsklas. Hier leren deze leerlingen leren en zich verdiepen in lesstof en opdrachten.

We hanteren referentiedoelen voor elke groep. Deze doelen betreffen de vakgebieden rekenen, spelling, begrijpend lezen en technisch lezen. Elke leerkracht kent deze doelen. Daarnaast zijn er voor de Brandsmaschool ook specifieke streefdoelen.

Verbinding

Binnen onze school vinden wij de contacten met ouders belangrijk. Regelmatig contact vindt dan ook meerdere keren per jaar plaats. Onze school heeft een Ouderraad (OR) en een Activiteitencommissie (AC). Deze bestaan uit ouders van elke groep. De OR denkt mee met de school en brengt zaken in die zij vanuit hun visie en ouderschap belangrijk vinden. De AC organiseert vele uitjes en activiteiten voor kinderen en ouders.

De school onderhoudt ook contact met de buurt. De buurt wordt geïnformeerd over projecten waarbij de leerlingen op andere tijden buiten zijn.

In de Geluyskoffer zit een thema 'Geluk Doorgeven'. Tijdens dit thema verzinnen kinderen allerlei activiteiten voor andere mensen, zoals een bezoekje aan een verzorgingstehuis of het maken van kaarten voor de kinderen van Basisschool De Globe (school voor vluchtelingenkinderen)

De school onderhoudt ook contact met externe instanties zoals Unita, het samenwerkingsverband, begeleiders van individuele leerlingen, andere scholen, bibliotheek e.d.

Bijlage: Leerdoelen en aanpak

Vrede en mensenrechten

Aandacht voor internationale verdragen voor mensenrechten en rechten van het kind, en kritische reflectie op verantwoordelijkheden van burgers en mogelijkheden voor vreedzame oplossingen van conflicten.

Vrede en mensenrechten

Bouwsteen 1: Vrijheid en Gelijkheid

Over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten)

Alle leerlingen ervaren en leren dat iedereen verschillend is en mag zijn. Dit geldt niet alleen voor de schoolsituatie maar leerlingen zullen ook ervaren en leren dat dit geldt voor thuissituaties. Samen maken we afspraken en stellen regels vast die het samen spelen en samen leren voor iedereen veilig en prettig maakt. Op de Brandsmaschool streven wij daarom naar een open en veilig klimaat door samen te werken met kinderen, ouders en leerkrachten. Hierbij spelen wederzijds respect, vertrouwen en medeverantwoordelijkheid een belangrijke rol binnen en buiten de school.

Leerlingen leren dat ze keuzes kunnen maken met betrekking tot spelen en leren zolang dit niet ten koste gaat van de ander. Op onze school zijn schoolregels die voor iedereen gelden.

In de bovenbouw komen er nog een aantal zaken meer aan de orde. Leerlingen leren meer oog te hebben voor situaties in de wereld dicht om hen heen maar ook verder weg. Ze zullen leren en merken dat in de bredere samenleving regels en afspraken gelden. Voor hen komt er inzicht dat dit verband houdt met hoe onze samenleving is opgebouwd.

doelen	activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: welke afspraken en regels de klas en de school heeft	Onderbouw - samen afspraken maken en naleven van de klassenregels - bespreken en naleven van de kapstokregels van de school	Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari)	- Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. - Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

• respect te hebben voor het anders zijn van andere leerlingen • samenspelen en samenwerken • omgangsregels met andere kinderen en volwassenen • leefregels en afspraken thuis en in de omgeving te benoemen • keuzes te maken daarbij rekening houdend met de andere leerlingen • dat iedereen rechten en plichten heeft Bovenbouw Leerlingen leren: • kennis van de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit van de democratische rechtstaat • kennis van grondrechten, mensenrechten en kinderrechten • respect hebben voor mensen die anders zijn • keuzes maken maar daarbij rekening houden met de ander en de afspraken in de klas en omgeving	• lessen Geluuskoffer: sociaal – emotionele ontwikkeling • lessen Trefwoord • coöperatieve werkvormen • 20 november dag van de kinderrechten Bovenbouw • samen afspraken maken en naleven van de klassenregels • bespreken en naleven van de kapstok regels van de school • dag van de kinderrechten 20 november • aandacht voor Prinsjesdag • aandacht voor verkiezingen in ons land • aandacht voor 4 en 5 mei • aandacht voor actuele onderwerpen uit het jeugdjournaal en Nieuwsbegrip • kringgesprekken • lessen Geluuskoffer: sociaal – emotionele ontwikkeling • lessen Trefwoord • leerlingenraad	• Wekelijks lessen Geluuskoffer; Sociaal emotioneel • Trefwoord dagelijks 10 minuten) • Jaarlijks aandacht voor: - Dag van de kinderrechten - 4/5 mei - Prinsjesdag • Leerlingenraad (leerlingen groep 5 t/m 8) 7-8 keer per jaar bijeenkomst.	
--	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

• eigen keuzes te maken wat je wilt leren • verantwoordelijkheid te nemen in samenwerken, samen leren en eigen taken meedenken en beslissen over zaken binnen onze school			
--	--	--	--

Vrede en mensenrechten

Bouwsteen 2: Macht en inspraak

Over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.

In de onderbouw komt deze bouwsteen vooral aan de orde bij het leren over de verschillende rollen en verantwoordelijkheden in de omgang tussen: leerlingen onderling, volwassenen en kinderen, mensen in relatie tot hun omgeving zoals b.v. dieren.

Dit komt ook in de bovenbouw aan de orde maar wordt aangevuld met verschillende rollen en verantwoordelijkheden in de omgang tussen: mensen onderling, directie, leraren, ouders en leerlingen (leerlingenraad), ambtsdragers zoals politiemensen en burgers. Daarnaast ook bestuurders en volksvertegenwoordigers.

De leerlingen in de bovenbouw krijgen kennis van en respect voor van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. De basiswaarden gaan over vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid en gelijke behandeling, verdraagzaamheid en tolerantie en afwijzen van discriminatie. De democratische rechtsstaat is een manier om macht te verdelen, burgers een stem te geven en hen te beschermen tegen willekeur en machtsmisbruik. Om bij te kunnen dragen aan de instandhouding van een democratische cultuur is het van belang om inzicht te hebben in de wording, de werking en de betekenis van de democratische rechtsstaat en in machtsvraagstukken.

Burgerschap: samen leren voor morgen

De leerlingen krijgen kennis over respect voor verschillen en het uitgangspunt dat mensen in gelijke gevallen gelijk worden gehandeld.

Doelen	Activiteiten onderbouw	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: • overleggen over regels • regels en afspraken thuis, op school en in publieke ruimte gelijke behandeling en gelijke gevallen • spelenderwijs aandacht besteden aan verschillende rollen/gezaghebbenden • situaties waar uitzonderingen van toepassing zijn • dat regels rechtvaardig en haalbaar zijn bovenbouw Leerlingen leren: • hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en hun rol als burger. • over historische contexten waar democratie, de democratische rechtsstaat en de drie	Onderbouw • kringgesprekken • lessen Geluuskoffer • lessen Trefwoord • verschillende thema's bovenbouw • klasgesprekken • lessen Geluuskoffer • leerlingenraad	• Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) • Wekelijks lessen Geluuskoffer; Sociaal emotioneel • Trefwoord dagelijks 10 minuten) • Leerling- en groepsbespreking jaarlijks 4 keer • Jaarlijks aandacht voor: - Dag van de kinderrechten - 4/5 mei - Prinsjesdag • Leerlingenraad 7-8 keer per jaar bijeenkomst.	• Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. • Leerling in Beeld 2 X per jaar • Observaties van leerkracht • Klassenbezoeken IB/Directie

Burgerschap: samen leren voor morgen

basiswaarden uit zijn voortgekomen. • en onderzoeken verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit. • en vergelijken verschillende bestuursvormen die er waren, zijn en denkbaar zijn met onze huidige democratische rechtsstaat. • omgaan met invloed en macht van anderen • over verschillende rollen van verhouding tussen mensen op school, in de buurt en in het land • ervaren dat zichzelf, anderen, de overheid en diverse organisaties hierin een rol en verantwoordelijkheid hebben. • meedenken en beslissen over zaken binnen onze school			
--	--	--	--

Burgerschap

Burgerschap: samen leren voor morgen

Aandacht voor het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, zoals wettelijk verplicht gesteld voor scholen. Bij UNESCO-scholen gaat het naast lokaal burgerschap ook om wereldburgerschap, met daarbij aandacht voor de verantwoordelijkheid van wereldburgers en de rol van de Verenigde Naties.

Burgerschap

Bouwsteen 3: Democratische cultuur

Over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.

In de onderbouw gaan leerlingen hun eigen gevoelens herkennen en benoemen en krijgen ze inzicht in gevoelens en emoties van anderen. Leerlingen ervaren dat zij een stem hebben en deze kunnen gebruiken. Zij ervaren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij weten dat de ander ook een stem heeft en kunnen hier actief naar luisteren. Leerlingen ervaren overeenkomsten en verschillen in het gedrag van mensen. Leerlingen leren op te komen voor zichzelf en rekening te houden met de gevoelens en standpunten een ander.

In de bovenbouw worden leerlingen zich bewust van het feit dat zij een stem hebben in kwesties die hen aangaan en leren hun mening te onderbouwen. Zij weten dat er bij besluitvormingsprocessen een opbouw is van meedenken, meepraten, meedoen en meebeslissen. Zij ontwikkelen meer begrip voor de inbreng van anderen en erkennen het belang van draagvlak voor besluiten. Zij weten dat meningsverschillen emoties kunnen oproepen en kunnen leiden tot conflict. In die gevallen kunnen ze daar op een vreedzame manier mee omgaan. In de bovenbouw leren leerlingen niet alleen gericht op het begrijpen van de eigen omgeving maar ook gericht op het leren begrijpen van de samenleving.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren:	Onderbouw lessen Geluuskoffer m.b.t. sociaal emotioneel leren	Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren	Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen.

Burgerschap: samen leren voor morgen

- eigen emoties herkennen en hiermee omgaan - zelfvertrouwen en besef van eigen kunnen - herkennen van gevoelens, wensen en opvattingen van anderen en dat deze kunnen verschillen met die van henzelf - accepteren dat een ander iets anders wil zonder dat dit tot een conflict leidt - strategieën bedenken en inzetten om problemen effectief/ doelgericht het hoofd te biedeninzetten - conflicten op een vreedzame manier oplossen Bovenbouw Leerlingen leren: - het leren begrijpen van samenlevingen en politiek, uiteenlopende perspectieven op maatschappelijke en politieke vraagstukken en de eigen positie daarbij	- lessen Trefwoord Bovenbouw - lessen Geluuskoffer m.b.t. sociaal emotioneel leren - lessen Trefwoord - discussiëren en debatteren in de klas	weken (eerste twee weken in januari) - Wekelijks lessen Geluuskoffer; Sociaal emotioneel - Leerling- en groepsbespreking jaarlijks 4 keer - Methode Staal taal wekelijks praatlessen (debatteren en discussiëren)	- Leerling in Beeld twee keer per jaar - Leskracht beoordeling/observaties van presentaties van de leerlingen. - Toetsen Staal taal
---	---	--	---

Burgerschap: samen leren voor morgen

• zich inleven in een ander dichtbij en ver weg, onbekend of heel anders zijn • hun eigen mening bij te stellen op basis van nieuwe inzichten • kennis over de samenleving, politiek en democratie • nadenken over keuzes die gemaakt kunnen worden en welke spanning er tussen waarden kan ontstaan • kritisch nadenken over de samenleving en wetten • welke voor- en nadelen er zijn bij een keuze en bijbehorende handeling • conflicten op een vreedzame manier oplossen maar ook accepteren dat conflicten kunnen blijven bestaan			
---	--	--	--

Burgerschap
Bouwsteen 4: Identiteit

Over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.

Burgerschap: samen leren voor morgen

In de onderbouw verkennen leerlingen spelenderwijs wie ze zijn. Ze leren woorden te geven aan wat ze denken, voelen, willen en doen. Ze geven zichzelf een plek in de klas, op school en het gezin. Ze worden zich ervan bewust welke regels er zijn en welke cultuur bij hen thuis heerst.

In de bovenbouw ontwikkelen leerlingen een meer uitgesproken identiteit. Het is belangrijk dat leerlingen leren nadenken over hun eigen identiteit en vrijheid in verhouding tot anderen in de samenleving. De rollen van klasgenoten, de sociale omgeving, media en andere identificatiefiguren wordt groter. Ze worden zich meer van bewust van het belang achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties bij het ontwikkelen van een identiteit.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: - eigen grenzen te herkennen en benoemen en te bewaken (emotioneel, fysiek) - zich uiten in wat ze denken, doen en willen - benoemen wat ze wel en niet kunnen en wat ze wel en niet leuk vinden - herkennen van eigen primaire emoties, die te benoemen en er mee omgaan - zichzelf te plaatsen in de tijd door over zichzelf te praten over toen, nu, later, hier en daar - zich bewust te worden van en het benoemen van belangrijke	Onderbouw - lessen sociale ontwikkeling Geluuskoffer - lessen identiteit Trefwoord - aandacht voor waarden en normen - week van de lentekriebels (maart) - week van de levensbeschouwing (november) - kringgesprekken - vieringen zoals o.a. Kerst, Pasen - aandacht voor andere godsdiensten, vieringen en tradities	- Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) - Wekelijks lessen Geluuskoffer; Sociaal emotioneel - Leerling- en groepsbespreking jaarlijks 4 keer - Optie om mee te doen met Paarse vrijdag - Week van de lentekriebels	- Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. - Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

tradities, vieringen en rituelen bij hen thuis • kennis van andere tradities, vieringen, rituelen en godsdiensten Bovenbouw Leerlingen leren: • eigen grenzen te herkennen en benoemen en te bewaken (emotioneel, fysiek, seksueel) • uitleggen wat ze denken, doen en willen • herkennen van eigen primaire emoties, die te benoemen en er bewust mee om te gaan • benoemen wat ze wel en niet kunnen, wat ze (beter) willen leren • aangeven welke wensen ze hebben m.b.t. het vervolg van het onderwijs en hun toekomst • uit te drukken met welke groepen in cultuur en samenleving ze zich verbonden voelen en welke betekenis symbolen en rituelen voor hen hebben	Bovenbouw • lessen Geluuskoffer sociale ontwikkeling • lessen identiteit Trefwoord • week van de lentekriebels • week van de levensbeschouwing • bezoek gebedshuizen (synagoge, kerk, moskee) • kringgesprekken • vieringen zoals o.a. Kerst en Pasen • aandacht voor andere tradities en vieringen • leskisten van Arcade		
--	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

• aspecten benoemen die hun identiteit hebben gevormd: gezin, gender, sociaal economische achtergrond, levensbeschouwing, religie en cultuur • reflecteren op hun identiteit in hoeverre die is gevormd en beïnvloed door leeftijdsgenoten, (sociale) media, persoonlijke mogelijkheden en beperkingen • nadenken over eigen idealen, gender, seksualiteit, etniciteit en (on)gelijkheid zoals die gepresenteerd wordt in de samenleving en op sociale media			
--	--	--	--

Burgerschap

Bouwsteen 6: Solidariteit

Over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.

Burgerschap: samen leren voor morgen

In de onderbouw ontdekken leerlingen dat er overeenkomsten en verschillen tussen mensen bestaan. Ze ervaren wat het is om deel uit te maken van groepen en dat overeenkomsten en verschillen binnen groepen een rol spelen. In het samen spelen ontwikkelen leerlingen te geven en te nemen, partij te kiezen en ontstaan gevoelens van empathie en solidariteit. Het besef ontstaat dat zichzelf of anderen soms ongelijkwaardig behandeld worden.

In de bovenbouw gaan de ontwikkeling uit de onderbouw door en wordt het besef van sociale verhoudingen versterkt. Leerlingen ervaren processen van in- en uitsluiting op persoonlijk niveau en zien deze processen ook terug in de samenleving. Concepten als gelijkwaardigheid en gelijke rechten en de tegenpolen daarvan zijn voor leerlingen in deze leeftijd te begrijpen. Leerlingen kunnen rekening houden met de ander en vanuit rechtvaardigheidsbesef op te (willen) komen voor anderen en anderen te helpen.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: • eenvoudige taken en problemen uit te voeren of op te lossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn • te benoemen wat ze zelf nodig hebben; te zien wat anderen nodig hebben en wat dat betekent voor hun eigen handelen • in concrete situaties te herkennen en te benoemen wat ze eerlijk vinden of oneerlijk, goed dan wel slecht, welke spanningen dit op kan leveren	Onderbouw • lessen Geluuskoffer sociaal emotionele ontwikkeling • aandacht voor waarden en normen • week tegen het pesten (september) • kringgesprekken • taakspel • samenwerken Bovenbouw • lessen Geluuskoffer sociaal emotionele ontwikkeling • aandacht voor waarden en normen • week tegen het pesten	• Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) • Wekelijks lessen Geluuskoffer • Leerling- en groepsbespreking jaarlijks 4 keer • Optie om mee te doen met Paarse vrijdag • Week van de lentekriebels	• Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. • Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

en wat dat kan betekenen voor hun handelen • over in- en uitsluiting en pesten in de klas. Bovenbouw Leerlingen leren: • taken uit te voeren of problemen op te lossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn • doelen te stellen en werkwijzen te bepalen voor werk dat je alleen of samen doet • manieren om voor hun eigen belangen en die van de groep op te komen • manieren om voor concrete anderen hier én elders op te komen: dat kind in die omstandigheid • voorbeelden van uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling in de eigen omgeving en in het land te herkennen en te benoemen.	• kringgesprekken • taakspel • samenwerken		
--	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

manieren om kwesties rond solidariteit op school of in de omgeving te onderzoeken, deze aan te kaarten en daar zo mogelijk gevolg aan te geven			
--	--	--	--

Burgerschap

Bouwsteen 7: Digitale samenleving

Over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.

In de onderbouw van het primair onderwijs beginnen leerlingen verschillende mediabronnen te gebruiken en ontdekken dat deze niet voor iedereen even toegankelijk zijn. Hiermee communiceren ze met anderen en zoeken en/of ontvangen ze informatie. Mediagebruik zal veelal spontaan en spelenderwijs plaats vinden, al dan niet op initiatief van de school. Gezien de complexiteit hiervan is de rol van volwassenen hierbij van groot belang.

Burgerschap: samen leren voor morgen

In de bovenbouw van het primair onderwijs krijgen leerlingen meer inzicht in het eigen mediagebruik en ontwikkelen ze een kritische houding ten opzichte van bronnen en informatie. Het bewustzijn van de wijze waarop media invloed heeft op beeldvorming, waarheidsvinding en identiteit neemt toe. Leerlingen leren gevaren van mediagebruik te herkennen voor zichzelf en voor anderen en daarnaar te handelen: bepaalde media-uitingen vermijden of bij twijfel een volwassene inschakelen.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: • verschillende vormen van (media)boodschappen te (her)kennen • verschillende functies, primaire doelstellingen en de reikwijdte van media te herkennen • hun eigen mediagebruik (type, duur, frequentie) te onderzoeken • over de invloed van mediabodschappen op hun leefwereld. Bovenbouw Leerlingen leren: • dat bij digitaal communiceren ook omgangsregels gelden en kunnen deze toepassen • hun eigen mediagebruik te onderzoeken, zich bewust te	Onderbouw • groep 1, 2 en 3 maken gebruik van iPads • vanaf groep 4 wordt gemaakt van Chrome Books • online spelletjes Bovenbouw • lessen mediawijsheid • aandacht voor informatie opzoeken via internet en waarde bepalen van deze informatie	• Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) • Wekelijks lessen Geluuskoffer • Week van de mediawijsheid	• Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. • Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

worden van de gevolgen en van de ethische aspecten hiervan • de betrouwbaarheid van digitale informatiebronnen te onderzoeken en de verschillen tussen betrouwbare en niet-betrouwbare informatiebronnen te benoemen • de gevolgen van digitaal communiceren en discussiëren voor henzelf en voor anderen te onderzoeken • over verschillende vormen van media(boodschappen), de toegang daartoe en hun invloed op hun eigen leefstijl en die van anderen • zorg te dragen voor eigen digitale veiligheid en die van anderen			
--	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

Burgerschap

Bouwsteen 8: Globalisering

Over verkennen hoe leerlingen, klasgenoten en andere mensen in Nederland verbonden zijn met andere delen van de wereld en leren over internationale samenwerking.

In de onderbouw zijn leerlingen nog weinig bewust van de omvang en complexiteit van de wereld. Toch komen ze aspecten van globalisering in hun omgeving tegen. Ze leren bijvoorbeeld dat hun speelgoed, kleren en eten vaak in andere delen van de wereld gemaakt worden. Op deze manier worden zij zich al meer bewust van de manier waarop ook zij deel zijn van een wijde wereld. Daarnaast maken zij kennis met andere culturen in hun directe leefomgeving, op school en via de media.

In de bovenbouw worden leerlingen zich meer bewust van de wereld om zich heen en hoe ze hieraan deelnemen en invloed op uit oefenen. Zij maken kennis met enkele dimensies die een rol spelen binnen het globaliseringsvraagstuk, zoals economische vraagstukken (arm en rijk) en sociaal-culturele vraagstukken. Vormen van internationalisering variërend van vakanties tot migratie kunnen leiden tot reflectie op de eigen identiteit.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: • over manieren waarop zij en klasgenoten verbonden zijn met mensen uit andere delen van de wereld • gewoonten en gebruiken van henzelf en van klasgenoten te herkennen als komend uit verschillende streken en/of tradities	Onderbouw • kringgesprekken • cultuuropdrachten en thema's • vieringen • optie: bezoek verzorgingshuis Bovenbouw • kringgesprekken • cultuuropdrachten • vieringen	• Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) • Wekelijks lessen Geluuskoffer	• Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. • Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

• vertellen over eigen cultuur en achtergrond Bovenbouw Leerlingen leren: • vertellen over hun eigen culturele achtergrond en wat dit voor hen betekent • over het Nederlands lidmaatschap van verschillende internationale organisaties • over internationale ondernemingen en organisaties in relatie tot nationale en internationale wetgeving • over verschillende manieren waarop ze verbonden zijn met mensen uit andere delen van de wereld: productie, consumptie, ecologie, cultuur, media en migratie • te onderzoeken wat de beschikbaarheid van producten uit de hele wereld en de bereikbaarheid van andere werelddelen voor hen betekent en wat het voor anderen kan betekenen voor wie die	• bezoek verzorgingshuis met een andere culturele achtergrond • dag met specifieke aandacht voor andere culturen op het gebied van zang/dans/muziek en voeding • lessen Leskracht		
---	---	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

beschikbaarheid en bereikbaarheid niet vanzelfsprekend zijn • een mening te vormen over en zo mogelijk te handelen op enkele morele of ethische vraagstukken die met globalisering samenhangen • door middel van een bezoek aan een verzorgingshuis in gesprek gaan met mensen met een andere culturele achtergrond			
---	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

Burgerschap

Bouwsteen: Technologisch burgerschap

Over de invloed van technologische ontwikkelingen, ethische kwesties en het in gesprek gaan over perspectieven die leerlingen kunnen innemen.

Technologie speelt een grote rol in diverse facetten van de samenleving en raakt ook het leven van leerlingen in de onderbouw. Het gaat daarbij om het leven thuis, in het verkeer, speelgoed en didactisch materiaal. In de onderbouw worden leerlingen zich bewust van de invloed van technologie op hun leven en dat het veranderingen met zich mee brengt.

In de bovenbouw ervaren leerlingen dat technologische ontwikkelingen voortdurend plaatsvinden en beginnen ze na te denken over de invloed hiervan op hun eigen leven en dat van anderen. Technologie biedt mogelijkheden, maar ontwikkeling en toepassing ervan en ongelijke toegang ertoe roepen ook ethische vragen op.

doelen onderbouw	activiteiten onderbouw	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: • verschillende toepassingen van technologie in het dagelijkse leven te herkennen • over de invloed van technologie op henzelf en op de eigen leefomgeving • veranderingen te verkennen die technologische ontwikkelingen teweeg kunnen brengen in hun eigen leefomgeving, nu en straks	Onderbouw • ontdekken van de mogelijkheden van en spelen met technisch materiaal • thema's rondom techniek • werken met iPad • werken met Chromebook Bovenbouw • ontdekken van de mogelijkheden van en spelen met technisch materiaal • werken met iPad	• Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) • Wekelijks lessen Geluuskoffer • Week van de mediawijsheid	• Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. • Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

Bovenbouw Leerlingen leren: • verschillende toepassingen van technologie in het dagelijkse leven en in de samenleving onderzoeken • over de invloed van technologische ontwikkelingen op hun dagelijks leven, het eigen gedrag en de mogelijkheid tot vrije keuzes • (on)gewenste invloeden en (on)bedoelde effecten van technologie in de eigen omgeving te onderzoeken en daarover in dialoog te gaan	• werken met Chromebook • kringgesprekken		
---	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

Burgerschap

Bouwsteen 11: Denk- en handelwijzen

Over kritisch denken en handelen, empathisch vermogen, ethisch redeneren en communiceren.

In de onderbouw oefenen kinderen (basis)vaardigheden die voorwaardelijk zijn voor al het leren, ook op het gebied van burgerschap. In deze periode leren leerlingen met hun eigen gedachten en gewoonten om te gaan. Ze ontwikkelen hun empathische vermogens en leren zich sociaal te gedragen.

In de bovenbouw verwerven leerlingen een vastere plek in sociale groepen. Zij krijgen een toenemende behoefte aan zelfstandigheid en het ventileren van een eigen mening. Ze vragen om meer eigen verantwoordelijkheid, worden kritisch ten opzichte van leeftijdsgenoten en zichzelf en keuren gedrag van anderen / hun ouders met nadruk goed of af.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw leerlingen leren: • zich onder begeleiding te houden aan regels van gesprek en uitwisseling, waaronder actief luisteren en vragen stellen • verschillende manieren om in kleine groepen of met de klas te overleggen • hoe je eenvoudige conflicten kunt voorkomen en een aantal mogelijkheden om ontstane conflicten op te lossen. • eenvoudige taken en problemen zelfstandig en in overleg uit te voeren	Onderbouw • kringgesprekken met aandacht voor op je beurt wachten, luisteren en elkaar laten uit spreken • coöperatieve werkvormen • lessen Geluuskoffer • lessen Trefwoord • week tegen pesten (september) Bovenbouw • kringgesprekken met aandacht voor op je beurt wachten, uitgestelde aandacht, luisteren en elkaar laten uit spreken	• Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) • Wekelijks lessen Geluuskoffer • Week van de mediawijsheid • Optie: kindgesprekken met leerkracht en leerling • 2/3 gesprek met ouders, leerling en leerkracht vanaf groep 5 • Lessen Staal taal (debatteren/discusseren) • Week tegen het pesten	• Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. • Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

voeren en op te lossen met inachtneming van de geldende afspraken. • gericht vragen te stellen over vanzelfsprekendheden die zij binnen en buiten school tegenkomen, onder begeleiding eenvoudige onderzoeksvragen op te stellen en een eenvoudig onderzoek uit te voeren. • zich met hulp gericht uit te spreken over de wereld die zij waarnemen. Zij kunnen eenvoudige verbanden leggen tussen verschillende gebeurtenissen en ontwikkelingen. • primaire emoties bij zichzelf te herkennen, te benoemen en ermee om te gaan • de primaire emoties met de bijbehorende lichaamstaal van een ander te herkennen en te benoemen. • anderen waar te nemen als mensen met eigen gevoelens en gedachten, daar uitdrukking aan	• coöperatieve werkvormen • lessen Geluuskoffer • lessen Trefwoord • Lessen/activiteiten week tegen pesten • discussies en debatteren		
--	---	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

te geven en er rekening mee te houden. Bovenbouw leerlingen leren: • zich in een aantal verschillende communicatieve situaties zoals kringgesprek, vergadering en dialoog te houden aan regels van gespreksvoering; gericht vragen te stellen, hun mening te verwoorden en te reageren op standpunten en inzichten van anderen • hoe zij in conflictsituaties in de eigen omgeving (mee) kunnen werken aan een oplossing; manieren hoe ze als klas of als groep kunnen overleggen en daarbij te luisteren naar de opvattingen van allen • voor zichzelf en samen doelen te stellen en werkwijzen te bepalen; handelingsopties te onderzoeken, daar keuzes in te maken en daar zo mogelijk gevolg aan te geven.			
---	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

• gericht soorten vragen te stellen over vanzelfsprekendheden in de directe omgeving; eenvoudige verbanden te leggen en overeenkomsten en verschillen te duiden. In aanzet te benoemen wat de herkomst van hun overtuigingen is • begrijpelijke argumenten te geven voor hun meningen of overtuigingen en verbanden te leggen tussen hun eigen overtuigingen en die van anderen • primaire en secundaire emoties bij zichzelf en bij anderen te herkennen, te benoemen; zij leren zich in te leven in een ander en gaan hier bewust mee om; • het perspectief van concrete anderen in een gegeven context te herkennen en te beschrijven (hoe zou dat kind daar, in die omstandigheden, zich ...); te anticiperen op wat hun gedrag of uitlatingen teweeg kunnen brengen bij een ander.			
--	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

• ethische dimensies te herkennen in concrete situaties en in leercontexten; handelingsopties te overwegen, consequenties van keuzes af te wegen en het handelen hier zo mogelijk op af te stemmen. • over wederkerigheid van belangen; hoe ze de belangen van zichzelf, van concrete anderen en van de groep kunnen behartigen; hoe ze het recht van anderen om binnen geldende normen in hun behoeften te voorzien kunnen respecteren, bevorderen of bevechten.			
--	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

Intercultureel leren

Het stimuleren van een respectvolle interculturele dialoog, met aandacht voor de eigen identiteit en voor de culturele, religieuze en etnische diversiteit op school en in de samenleving.

Intercultureel leren

Bouwsteen 5: Diversiteit

Over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.

In de onderbouw verkennen leerlingen spelenderwijs verschillende aspecten van hun identiteit in relatie tot de ander. Naarmate zij zich meer bewust worden van zichzelf, op andere plekken komen en zich gaan spiegelen aan rolmodellen nemen ze bewust of onbewust verschillen waar zoals: culturele achtergronden en fysieke kenmerken. Zij leren en begrijpen dat er overeenkomsten en verschillen zijn.

In de bovenbouw leren leerlingen zich verder te verplaatsen in klasgenoten en andere mensen in hun sociale omgeving. Ze spiegelen zich aan andere rolmodellen in media en identificeren zich hiermee. Op school verdiepen ze zich in de overeenkomsten en verschillen tussen mensen die andere achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties hebben.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw leerlingen leren: de primaire emoties met de bijbehorende lichaamstaal van een ander te herkennen en benoemen	Onderbouw - lessen Geluuskoffer - lessen Trefwoord - week tegen pesten (september) - week van de lentekriebels (maart) - drama/spel lessen	- Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) - Wekelijks lessen Geluuskoffer - Week van de mediawijsheid - Optie: jaarlijks kindgesprekken met leerkracht en leerling	- Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. - Leerling in Beeld twee keer per jaar

Burgerschap: samen leren voor morgen

• de grenzen (emotioneel en fysiek) van de ander te herkennen en daar rekening mee te houden • fysieke kenmerken van zichzelf te benoemen en te vergelijken met de ander • over vriendschap en verliefdheid • de eigen gezinssituatie en de thuiscultuur te vergelijken met die van een ander • woorden te geven aan wat de ander doet en wil en daarin overeenkomsten en verschillen te ontdekken • samen en/of met hulp van anderen onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen Bovenbouw leerlingen leren: • hoofdzaken over religieuze en levensbeschouwelijke stromingen en culturele tradities en gebruiken die in onze diverse samenleving een rol spelen	Bovenbouw • lessen Geluuskoffer • lessen Trefwoord • week tegen pesten • week van de lentekriebels • Drama/spel lessen	• 2/3 gesprek met ouders, leerling en leerkracht vanaf groep 5 • Lessen Staal taal (debatteren/discusseren) • Week tegen het pesten	
--	--	---	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

• over seksualiteit, verschillende seksuele oriëntaties en expressies van gender • de grenzen (emotioneel, fysiek en seksueel) van anderen herkennen en daar rekening mee te houden • de secundaire emoties van de ander te herkennen en te benoemen en te anticiperen op reacties van anderen op het eigen handelen; • uit te wisselen over wat gedeelde en verschillende waarden, overtuigingen, idealen en toekomstverwachtingen zijn • overeenkomsten en verschillen tussen mensen te herkennen, te benoemen, en in aanzet te verklaren • hoe groepsgedrag en (sociale) media de houdingen en het gedrag van klasgenoten mede kunnen verklaren			
---	--	--	--

Burgerschap: samen leren voor morgen

Duurzame ontwikkeling

Aandacht voor duurzaamheid in economische, sociale en culturele aspecten van ontwikkeling en reflectie op de rol van de overheid en de eigen verantwoordelijkheid van de burger.

Duurzame ontwikkeling

Bouwsteen 8: Duurzaamheid

Over het omgaan met duurzaamheidskwesties en over verschillende waarden en belangen en de gevolgen daarvan voor de leefomgeving. Zij leren duurzame keuzes te herkennen en te reflecteren op hun gedrag.

In de onderbouw ontdekken leerlingen dat de leefomgeving constant in verandering is. Zij leren hierover aan de hand van voorbeelden in de eigen omgeving waarbij sprake is van een samenspel van verschillende invloeden. Zij leren in concrete situaties ook dat zij zelf invloed uit kunnen oefenen op de leefomgeving.

In de bovenbouw worden leerlingen zich er meer bewust van dat hun gedrag en daarbij gemaakte keuzes invloed hebben op de leefomgeving. Ook neemt het besef toe dat er in het samenspel van ecologie, economie, politiek en cultuur verschillende, ook strijdige waarden, belangen en overtuigingen bestaan die de leefomgeving beïnvloeden. Leerlingen worden uitgedaagd om kritisch na te denken over duurzaamheids-vraagstukken, hun eigen standpunten hierin en invloed hierop.

Doelen	Activiteiten	Planning	Opbrengsten
Onderbouw Leerlingen leren: • duurzame keuzes en gedrag te herkennen aan voorbeelden uit de eigen omgeving • hoe ze zelf kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving door	• afval scheiden: papier, plastic en groen afval • watertappunt • samen het schoolplein schoonhouden • groen schoolplein	• Tijdens de Gouden weken (eerste zes weken) en Zilveren weken (eerste twee weken in januari) • Wekelijks lessen Geluuskoffer • Schoolfruit (november-maart)	• Monitoring gedurende het hele jaar, kijkend naar gedrag van de leerlingen. • Leerling in Beeld twee keer per jaar • Evaluatie gezonde school

Burgerschap: samen leren voor morgen

afval op te ruimen en te scheiden en zuinig zijn met materialen en water - gezonde keuzes te maken in voeding - werken met materialen die anders bij het afval zouden verdwijnen Bovenbouw Leerlingen leren: - na te denken over de mate waarin zij samen met anderen keuze hebben in vragen rond duurzaamheid - hoe ze zelf kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving door afval op te ruimen en te scheiden en zuinig zijn met materialen en water - gezonde keuzes te maken in voeding - kritisch na te denken over hun eigen gedrag en keuzes van anderen en het effect daarvan op de leefomgeving, dichtbij en veraf, nu en later	- werken met kosteloos materiaal - schoolfruit - gezonde school - moestuin - kippendienst Bovenbouw - afval scheiden: papier, plastic en groen afval - moestuin - kippen - watertappunt - Nationale kraanwaterdag - samen het schoolplein schoonhouden - groen schoolplein - schoolfruit - werken met kosteloos materiaal - gezonde school	- Hele jaar door het schoolplein, moestuin, kippen - Optie: warme truiendag - Optie: meter in hal om te zien wat de zonnepanelen opbrengen	Groente en fruit uit onze eigen tuin.
--	---	--	---

Burgerschap: samen leren voor morgen

• na te denken over mogelijke oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken, eventueel met gebruikmaking van de sustainable development goals (SDG)' of andere duurzaamheidsdoelstellingen			
---	--	--	--